

VRIJHEID, GELIJKHEID EN BROEDERSCHAP

aflevering 46 van de historische reeks over Coevorden

Huib D. Minderhoud

Begin februari 1795. De angst ligt als een klemmende vuist om de vesting Coevorden. Engels-Hannoveraanse soldaten beheersen het straatbeeld. Ze spreken een vreemde taal en ze gedragen zich als botte overheersers. De burgers en vooral de burgeressen komen niet veel buiten. Geen aanleiding geven is het parool! Als deze horde aan het plunderen en moorden slaat, is er niemand die ze tegen kan houden.

Uit het zuiden komen berichten dat Franse troepen naderen. Dat veroorzaakt nieuwe angst. Zal er om Coevorden gevochten worden? De Fransen zijn de vrienden van de patriotten, dat is bekend. Ze komen als bevrijders! Maar als die bevrijding gepaard moet gaan met beschietingen, bestormingen en gevechten in de stad, is de Hannoveraanse bezetting dan niet te verkiezen boven bloed vergieten? De magistraat zit besluiteloos bijeen in het oude stadhuis. Eigenlijk ver-

Franse troepen trekken over de bevroren rivieren op naar het noorden

wachten de regenten hun heil van de jonge, vijftientigjarige secretaris Berend Slingenberg die in januari de plaats van zijn vader heeft ingenomen. Hij is immers de patriottische beginselen toegedaan en de heren hopen op zijn steun als de naderende Fransen de komende strijd gaan winnen. Maar de secretaris zwijgt en doet zijn werk, zoals een goed ambtenaar hoort te doen.

De magistraat doet niets. Hij kan ook niets doen, want het geweld dat nu de stad bedreigt, gaat zijn machtsbereik ver te boven. De geschiedenis neemt haar loop en de regenten kunnen alleen maar toekijken. De Hannoveraanse bezetters zijn uiteraard ook op de hoogte van de Franse troepenbewegingen. Gelukkig voor de Coevordenaren besluiten ze het niet op een treffen aan te laten komen. Op zondag 8 februari vernielen ze de voorraden in de magazijnen, gooien het buskruit in de grachten en maken de vestingkanonnen onklaar. Dan...eindelijk....vertrekken ze!

Onmiddellijk laat de magistraat de poorten en wachthuizen door gewapende burgers bezetten. En daar blijft het bij. De allesoverheersende vraag is: "Komen de Fransen en zo ja, wanneer???" Ze komen! Op 10 februari sijpelen berichten binnen dat ze vanuit de richting Zwolle in aantocht zijn. Nu komt Berend Slingenberg in

Spotprent op de vrijheidsboom "hype"

actie. Onder zijn leiding wordt door "verscheidene weldenkende burgers" een dennenboom de stad binnengebracht en naar de markt gedragen. De mensen juichen; ze weten dit wordt hun boom, hun vrijheidsboom! Diezelfde avond komen de burgers van Coevorden in de kerk bijeen om hun eigen voorlopig bestuur te kiezen. Een "Comité Revolutionair", dat zal bestaan uit de stadsgeneesheer Van den Bosch en de burgers I. van der Wijck, M. Luinge én B. Slingenberg. Zij zullen in naam van het volk afrekenen met de oude regenten. Natuurlijk draagt het voorlopig bestuur een Franse naam; Frans is immers de taal van de bevrijders én van de patriotten!

De volgende dag, op 11 februari, rukt een Franse legerafdeling van ongeveer duizend man Coevorden binnen. Langs de Bentheimerstraat staan de burgers rijen dik te juichen. Op de markt is de vrijheidsboom opgericht, versierd met linten en bij gebrek aan een Franse vrijheidsmuts met een hoge hoed bekroond. Dezelfde dag zet het Comité Revolutionair de leden van de magistraat af, omdat zij "niet door de stem des volks en dus op onwettige wijze tot hunne regeringsposten geko-

men zijn!" Het volk viert feest! Hossend en springend om de vrijheidsboom, hand in hand, de koopman en de dienstmeid, de smidsknecht en de dame uit de gegoede stand. Ook de Franse bevrijders delen in de feestvreugde.

De dag daarop worden de vrije burgers opnieuw in de kerk bij elkaar geroepen. Dit is het uur van Berend Slingenberg! In naam van het volk verklaart hij de grote Orange-schreeuwer "den burger George Rudolf Kymmel" vervallen van zijn post als schulte van Coevorden. Onder Slingenbergs leiding kiezen de burgers van Coevorden nu voor het eerst in de geschiedenis hun eigen vertegenwoordigers, hun eigen gemeenteraad. Twaalf burgers (over burgeressen wordt nog niet gedacht!) worden uitverkoren. Twaalf, want dan kunnen ze om de beurt een maand lang voorzitter zijn. Ze zijn immers allen gelijk nu! Berend Slingenberg wordt op zijn verzoek secretaris. De secretaris behoeft immers niet af te treden en blijft steeds van alles op de hoogte. Vandaar! "1795- 't Eerste jaar der Bataafsche Vrijheid". Zo duiden de patriotten voortaan de komende jaren aan. De oude christelijke jaartelling kan niet losgelaten worden, maar aan de andere kant moet ie-

Vrouwen blijven vrouwen!

tekening J.J. Nijman

De kerk van het eerste democratisch gekozen stadsbestuur en van het vernielde grafmonument.

tekening J.J. Nijman

dereen goed beseffen dat een nieuw tijdperk is aangebroken. Zo zal 1796 het tweede jaar der Bataafse Vrijheid worden, enzovoort, enzovoort. Erg oorspronkelijk is deze opvatting niet; de Fransen laten hun jaar 1 beginnen in 1789, het jaar van de Franse Revolutie.

De patriotten vergelijken zich ook graag met de vrijheidslievende Bataven, die in het grijze verleden in opstand kwamen tegen de Romeinse onderdrukkers. Ze wanen zich hun regelrechte afstammelingen die de tiran Willem V en zijn regentenklik verjoegen. Zo ligt het dus ook in de lijn der verwachtingen dat de oude Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden plaats maakt voor de Bataafse Republiek.

De patriotten zijn er trots op dat zij het volk "Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" brengen en de eerstvolgende jaren zal deze zinspreuk boven elk officieel document prijken. Maar alweer, ook deze kreet is overgenomen van het Franse "Liberté, Egalité, Fraternité".

Maar, overgenomen of niet, de patriotten brengen de vrijheid wél! Vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering en vereniging en ..heel

belangrijk voor de Coevorder verhoudingen: vrijheid van godsdienst. Alle beperkende bepalingen, geldend voor de Joodse en de Rooms-katholieke geloofsgemeenschappen, vervallen. Ze kunnen voortaan naar eigen believen hun diensten regelen, hun kerken naar eigen inzicht bouwen en hun eigen organisatie indelen. Het is afgelopen met de overheersing door de Hervormde staatskerk. Er wordt ook gelijkheid gebracht. Voortaan zal iedere volwassene aangesproken worden met burger en burgeres. Bij de heren levert dat weinig problemen op; burger Slingenberg (stadssecretaris) en burger Scheerman (vrachtrijder) dóen dat gewoon! De dames echter, in geen enkele beslissing gekend, blijven hard-

nekkig de oude aanspreektitels vrouw, juffrouw en vrouwe gebruiken. Het hoofdgebouw van het kasteel valt ook ten offer aan het gelijkheidsideaal. Het heeft immers altijd ten dienste gestaan van adellijke of voornamen heren en die zijn er nu niet meer. Het wordt tijd dat het nu door de burgers benut wordt en dus besluit men het te verkopen. De burgers G. en J. Woltersom verwerven voor f 1.675,- het gebouw; burger H. Wossum wordt voor f 597,- eigenaar van de kelders.

Zelfs in de dood behoren de burgers voortaan gelijk te zijn en het praalgraf van generaal Rabenhaupt in de kerk dient dus te verdwijnen. Met instemming van het nieuwe stadsbestuur belasten jonge patriotten zich hiermee en ze doen het zo grondig, dat er niets meer van overblijft. De helm van de generaal, die het monument bekroonde, raakt zoek en zal pas tientallen jaren later teruggevonden worden. In het voorbijgaan vernielen de opgewonden jongeren ook nog grafzerken, waaronder die van Johan Picardt en Mijndert van der Thijnen. Slechts enkele stenen, verborgen onder plankiers, ontkomen aan de vernielzucht van de beeldenstormers. Ook de broe-

De Drentse Bataven

tekening J.J. Nijman

derschap wordt door de patriotten in praktijk gebracht. De afgezette regenten wordt geen haar gekrenkt en geen duit afhandig gemaakt. Zelfs worden op aandringen van de representanten vier niet-patriotse deskundigen, waaronder stadsontvanger Jacobus van der Scheer, aan hun comité toegevoegd.

Alle overheidsdienaren worden ontslagen en na het afleggen van een verklaring van trouw aan de nieuwe stadsregering weer in dienst genomen. Het zijn een stadsdienaar, twee lantaarnopstekers, vier rotmeesters, een stadsontvanger (Jacobus van der Scheer!), een vroedvrouw, een brandmeester, een postmeester, een bode voor het overbrengen van bestuurlijke stukken naar en van Zwolle, een koetsier voor de postwagenverbinding met Hardenberg, een doodgraver, een aanspreker, een nachtwaker/omroeper, twee schutters, een gasthuisvoogd (voor het beheer van het stedelijk gasthuisfonds), een kerkvoogd en een stovenzetster. De nieuwe bestuurders zijn nog niet erg gewend aan de gelijkstelling van de Hervormde kerk met andere genootschappen. Ze nemen nota bene twee kerkelijke functionarissen in dienst: de kerkvoogd en de stovenzetster. Maar

ja, ook voor vrije Bataven is alle begin moeilijk.

De Bataafse Republiek moest voor de nieuw verworven vrijheid wel een bijzonder hoge prijs betalen. De Franse vrienden eisten een forse tegemoetkoming voor alle bewezen diensten. Afstand van Zeeuws-Vlaanderen, Venlo en Maastricht; voor de gemaakte onkosten een schadevergoeding van honderd miljoen gulden én het volledige onderhoud van 25.000 Franse soldaten, die hier gelegerd zouden worden. Verder nog een vriendschapsverdrag met de Franse Republiek en

dat betekende oorlog met Engeland. En dit laatste kostte de vrije Bataven na verloop van tijd ook nog eens het verlies van alle Nederlandse koloniën!

Oorlog met Engeland betekende ook oorlog met het keurvorstendom Hannover, dat door de keurvorst-koning George III met Engeland verbonden was. Hannover grensde wel niet direct aan de Bataafse Republiek, maar het gevaar van een aanval was toch niet denkbeeldig. Het was dus zaak de verdedigingswerken aan de oostgrens op peil te houden. Vandaar dat de oude schans De Katselaar, al in de zeventiende eeuw opgeworpen om Bommen Berends troepen tegen te houden, in 1797 aanmerkelijk werd uitgebreid. Voor de rechthoekige schans werd nu ook een retranchement aangelegd, een zaagvormige wal met plaats voor twee kanonnen op de bastionvormige hoeken. Door deze opzet kon de zandweg vanuit het zuidoosten van Emlichheim over Vliegghuis naar Dalerveen volledig afgegrensd worden. De weg, naast die over Coevorden de tweede toegangsmogelijkheid tot Drenthe, liep n.l. dwars door het retranchement en vervolgens om de schans heen. Een ideale verdedigingssituatie! De

kosten van de aanleg in 1797 bedroegen f 6.025,-; de schans is echter nooit als zodanig gebruikt. Door de afzetting van Georg Rudolf Wolter Kymmel als schulte van Coevorden moest er naar een nieuwe functionaris omgezien worden. Berend Slingenberg had als stadssecretaris deze functie waargenomen en wie kon men dus beter tot schulte verkiezen dan hem? Juist, niemand anders, vonden ook de vrije burgers en zo werd de nijvere secretaris in januari 1796 als zodanig aangesteld. Schoonebeek, dat tot een zelfstandig schultambt verheven was, koos Albert Ellen, landbouwer in het Oostersebos en in Dalen en Oosterhesselen werd Lambert Thesingh uit de Daler boerschap Veenhuizen aangewezen. De vrije burgers hadden zelf mogen kiezen en ieder was tevreden.

In 1796 hield ook de heerlijkheid Coevorden op te bestaan en ze werd nu officieel bij Drenthe gevoegd. Eenzelfde lot ondergingen de heerlijkheden Ruinen en Smilde; de vrije Bataven rekenden af met alles dat aan de heren uit het verleden herinnerde. In feite bestond de heerlijkheid Coevorden natuurlijk al lang niet meer. In 1592, na de verovering van Coevorden, was ze eigenlijk al opgeheven. Alleen de titelomschrijving van de

voormalige stadhoudelijke vertegenwoordigers, de drosten van Coevorden én Drenthe, vormde vóór 1795 nog een laatste aanduiding van Coevordens voormalige zelfstandigheid.

In januari 1795 werden er voor het eerst verkiezingen gehouden voor de Nationale Vergadering – de volksvertegenwoordiging van de nieuwe republiek. Drenthe telde nu ook als volwaardige provincie mee en mocht drie afgevaardigden uit de kiesdistricten Meppel, Zweeloo en Vries aanwijzen. Gekozen werden Carel de Vos van Steenwijk, Derk van der Wijck en Joachimus Lunsingh Tonckens. Drie patriotten met klinkende namen, voortkomend uit de oude regentenfamilies. Een veeg teken!

De Drentse Bataven waren er blij mee. Eindelijk had de provincie erkenning gekregen en mocht ze, evenals de andere gewesten deelnemen aan de landsregering. De vreugde was echter van korte duur. In april 1798 al was Drenthe helemaal geen provincie meer! Bij de invoering van een nieuwe staatsregeling werd het noordelijk gedeelte gevoegd bij het Departement van de Eems en het zuidelijk gedeelte bij het Departement van den Ouden IJssel. Een bittere pil voor de vrije Drenten.

De vesting Coevorden, nu bolwerk tegen Engels/Hannoveranen

tekening J.J. Nijman